

REVITALIZACIJA INDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA ALBUS U UMETNIČKI CENTAR

REVITALIZATION OF THE INDUSTRIAL COMPLEX ALBUS INTO ART CENTER

Ena Vorkapić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratak sadržaj – Rad se bavi revitalizacijom napuštenog industrijskog kompleksa fabrike za preradu sapuna „Albus“ u Novom Sadu, u objekat nove tipologije Centra namenjenog okupljanju, edukaciji i radu umetnika. Industrijski kompleksi izgrađeni tokom proteklih vekova, osim tehnološke vrednosti poseduju i istorijsku, arhitektonsku, ambijentalnu, društvenu i kulturnu vrednost. Zbog značajnih prostornih kvaliteta ali i zbog stvarnog nedostatka zemljišta za izgradnju u gradovima – od velike je važnosti ponovna upotreba i „recikliranje“ postojećih slobodnih, napuštenih i neiskorišćenih objekata i prostora. Nova tipologija Umetničkog centra, koja je i tema ovog rada, ima za cilj da obezbedi prostor za najrazličitiji spektar umetničkih aktivnosti i delatnosti.

Ključne reči: Revitalizacija, Reutilizacija, Industrijski objekti, Projektovanje, Umetnički centar

Abstract – This project deals with the revitalization of the abandoned industrial complex of the „Albus“ Soap Processing Factory in Novi Sad, into a new facility of the Center intended for the gathering, education and work of artists. In addition to technological value, industrial complexes, built over the past centuries, have historical, architectural, environmental, social and cultural value. Due to the significant spatial qualities, but also because of the actual lack of land for urban development - it is of great importance to reuse and “recycle” existing vacant, abandoned and unused facilities and spaces. The new typology of the Art Center, which is the theme of this project, aims to provide space for a wide variety of artistic activities.

Keywords: Revitalization, Reuse, Industrial complex, Design, Art Center

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je revitalizacija napuštenih i devastiranih industrijskih objekata nastalih u periodu ekspanzije industrije nakon industrijskih revolucija. Industrijski objekti su poslednja kategorija u nizu kojoj je dodeljen status kulturnog nasleđa i priznati svi graditeljski kvaliteti, kao i specifična uloga u razvoju arhitektonske prakse. Uvođenjem strogih pravila i uslova koji se moraju ispuniti kako bi lokalitet stekao status industrijskog nasleđa, izdvojili su se objekti i kompleksi čiji su prostorni kvaliteti i istorijska, ambijentalna i kulturna vrednost prepoznati

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio doc. dr Marko Todorov.

i stavljeni pod zaštitu. Reutilizacijom starih objekata razvija se inovativni dizajn, razmatraju nekonvencionalni koncepti organizovanja funkcija i stvaraju novi hibridni sadržaji. Očuvanjem istorijskih objekata, uz sve istorijske, ambijentalne i prostorne kvalitete, definiše se identitet zajednice i obezbeđuje korisnicima veza sa prošlošću kroz aktivnu upotrebu prostora i doprinos društvu.

1.2. Industrijski objekti u Srbiji i svetu

Industrijski objekti, izgrađeni tokom proteklih vekova razvoja proizvodnih procesa i industrijalizacije uopšte, danas, osim tehnološke vrednosti, poseduju i istorijsku, arhitektonsku, društvenu i kulturnu vrednost. U Novom Sadu se, na lokacijama nekadašnjih fabričkih postrojenja koja danas nisu više u funkciji, nalaze vredni ostaci objekata izgrađenih u različitim istorijskim epohama koji osim istorijske imaju i veoma značajnu ambijentalnu vrednost.

Industrijski razvoj u Srbiji započinje sredinom 19. veka. Prvo industrijsko preduzeće u našoj zemlji nastalo je u centralnoj Srbiji, u Kragujevcu 1851. godine, pod nazivom „Topolivnica Kragujevac“, a prvi top izliven je 1853. godine. Što se industrijskih centara u Srbiji danas tiče, industrija je najviše razvijena u severnoj pokrajini Vojvodini, u okviru koje je najrazvijenija u Bačkoj, dok nešto manje u Banatu a najmanje u Sremu. Centralna Srbija ima nekoliko visokorazvijenih industrijskih područja: Beograd sa okolinom, Niš, Kragujevac, Čačak, Kruševac, itd.

U svetu su industrijski objekti postali posebno interesantni stručnoj javnosti i sve češće bivaju uvršteni na UNESCO-vu listu svetske kulturne baštine. Od ukupno 759 lokaliteta kulturnog nasleđa na UNESCO-voj listi, oko 6% čini industrijsko nasleđe i taj postotak sve više raste ukoliko se posmatra i lista uslovnih lokaliteta.

1.3. Revitalizacija napuštenih industrijskih objekata u komplekse savremenih namena

Revitalizacijom nekadašnjih industrijskih kompleksa aktiviraju se same napuštene lokacije, ali i čitave gradske zone u kojima se one nalaze. Urbana regeneracija ima za posledicu očuvanje karaktera i identiteta postojećeg objekta kao i ostvarenje kontinuiteta urbanog razvoja koje ne podrazumeva urbano širenje već koncentrisanje na već postojeće neiskorišćene prostore.

Integracija celokupnih industrijskih kompleksa u savremenu strukturu centralnih gradskih zona zahteva dobro razmatranje funkcionalnog aspekta, potreba budućih korisnika kao i održivosti buduće tipologije.

2. REVITALIZACIJA NEKADAŠNJEG KOMPLEKSA FABRIKE „ALBUS“

2.1. Istorijat novosadske industrije i fabrike „Albus“

Razvoj industrije u Novom Sadu započinje krajem 18. veka, a prvi industrijski objekat, svilara, podignut je 1770. godine. Tek 1842. godine širi se industrijska delatnost u Vojvodini i u Novom Sadu se gradi parna tkačnica. Za njom 1885. godine nastaje i prva klanica, a zatim 1888. godine plinara i 1909. godine prva električna centrala u gradu. Najveći broj postojećih objekata industrijske arhitekture u Novom Sadu izgrađeni su u periodu od sredine 19. do prve decenije 20. veka, i kasnije u periodu između dva svetska rata. U međuratnom periodu događa se veliki priliv stranog kapitala na ovo područje i grade se mnoga fabrička postrojenja, magacini i proizvodni pogoni. Nakon stagnacije razvoja u toku rata, međuratni period je vreme kada se događaju najveće promene u proizvodnim procesima i kada se intenzivira industrijalizacija, naročito u Vojvodini.

Novosadska fabrika sapuna „Albus“ osnovana je 1871. godine pod imenom „Novosadska sapundžijska zadruga“, dok je 1904. godine sagrađen njen prvi objekat u Radničkoj ulici u Novom Sadu prema, planovima bečkog arhitekta. Nakon oštećenja nastalih tokom bombardovanja, rekonstrukcija kompleksa i ponovna izgradnja počinju 1947. godine. 1975. godine fabrika se seli na novu lokaciju, u Industrijsku zonu, gde prerasta u modernu fabriku i gde se i danas nalazi.

2.2. Istorijski kontekst i karakteristike lokacije

Industrijski kompleks fabrike „Albus“ na prvobitnoj lokaciji u Radničkoj ulici podignut je krajem 30ih godina 20. veka, a projektovao ga je jedan od najznačajnijih novosadskih arhitekata međuratnog perioda, Đorđe Tabaković. Radnička ulica danas se nalazi u okviru najužeg centra grada i pretežno je stambeno područje, a u periodu izgradnje fabrike u potpunosti je funkcionisalo kao industrijska zona u neposrednoj blizini Luke „Novi Sad“ i pruge koja je povezivala industrijske centre u regionu.

Prvobitni kompleks fabrike sačinjavalo je 14 objekata, a tokom eksploatacije ova konfiguracija se dosta menjala – dograđivali su se dodatni objekti a pojedini su menjali svoje namene. Danas je na ovoj lokaciji očuvano 3 objekta, sa jasnim odlikama međuratne Moderne i prepoznatljivim karakteristikama arhitekture Đorđa Tabakovića. Sam raspored zgrada u krugu fabrike je takav da je nekada obezbeđivao kontinualan proces proizvodnje a u slučaju požara bila je moguća brza i efikasna lokalizacija. Zgrade su povezane asfaltnim putem, dok je železnička pruga prolazila pored šupe za ambalažu, magacina gotove robe i kotlarnice.

Fabričkim korpusom nekadašnjeg „Albusa“ dominira kula na ulazu, urađena u ekspresionističkom stilu, koja je masovnim zidovima spojena sa industrijskim postrojenjem rebastih (šed) krovova. Takođe, ovaj utilitarni objekat obogaćen je tipično modernističkim ukrasima na fasadi – okruglim otvorima (okulusima) i medaljonima, držačima zastava, kao i zaobljenim detaljima na prozorskim vencima.

Danas se u okolini nekadašnje fabrike „Albus“ izdvajaju funkcionalne celine višeporodičnog stanovanja i lokacija namenjena za izgradnju poslovnog centra.

2.3. Postojeće stanje objekata zatečenih na lokaciji

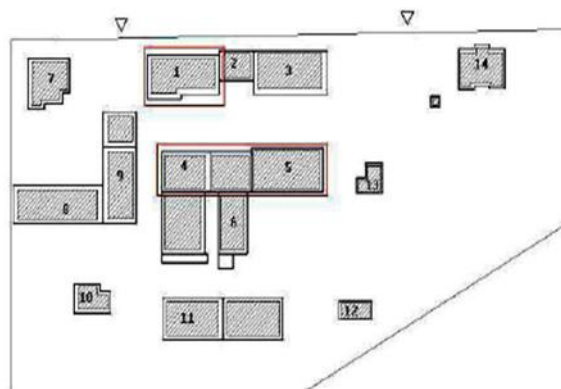
Posmatrano područje veličine oko 3,7 ha - na severu se graniči sa jednom od najstarijih novosadskih ulica - Radničkom, na istoku sa najvažnijim pešačkim koridorom u gradu - Kejom Žrtava Racije, na zapadu sa kompleksom višeporodičnog stanovanja, a na jugu sa prometnom gradskom saobraćajnicom - Bulevarom Cara Lazara.

Objekti na posmatranoj parceli nekadašnje fabrike izgrađeni su kombinovanjem skeletnog i masivnog konstruktivnog sistema, u zavisnosti od perioda gradnje. Obodni zidovi, debljine 38cm, izgrađeni su od opeke u krečnom malteru, sa prozorima u betonu. Krovovi su dvovodni sa drvenom krovnom konstrukcijom. Postojeće građevinsko stanje preostalih objekata na parceli u pogledu boniteta je dobro, osim fasada, krovnog pokrivača i stolarije, na kojima je vidljiv trag vremena i devastacija. Od instalacija u objektima postoji vodovod, centralno grejanje i električne instalacije. Sistem postojećih instalacija trebalo bi prilagoditi novoprojektovanoj nameni i izvršiti instaliranje gromobranih uređaja, uređaja za zaštitu od požara, kao i postaviti adekvatnu rasvetu.

Posmatrano područje je sa stanovišta pristupačnosti I povezanosti sa ostalim delovima grada veoma povoljno, zbog blizine velike saobraćajnice, Bulevara Cara Lazara.

Slika 1. Prvobitni izgled kompleksa fabrike „Albus“

Slika 2. Razmeštaj industrijskih objekata u kompleksu

Ovaj gradski bulevar širine je 45m, a u okviru njega su predviđene dve kolovozne trake od 9m sa po 3 saobraćajne trake sa svake strane i sa razdelnim ostrvom širine 4m. Pored kolovoza, ova saobraćajnica sadrži obostrane trotoare i biciklističke staze širine 2m, a planirane pešačke i biciklističke staze korisnicima obezbeđuju direktnu vezu sa šetalištem Kej.

3. NOVA TIPOLOGIJA – UMETNIČKI CENTAR

3.1. Pojam umetničkog centra

Umetnički centar u najširem smislu te reči predstavlja funkcionalnu zajednicu sa zadatkom razvoja umetnosti, podsticanja raznih vrsta umetničkih praksi, obezbeđivanja uslova za rad samostalnih umetnika ili umetnika koji pripadaju nekoj instituciji i u većini slučajeva predstavlja hibridnu tipologiju sačinjenu od prostora za rad umetnika u vidu ateljea, galerijskih prostora, pozorišnih sala i gledališta, mesta za muzičke i vizuelne performanse, radio-ničke oblasti kao i obrazovne ustanove. Dakle, osnovna uloga Umetničkog centra je da obezbedi prostor za najrazličitiji spektar umetničkih aktivnosti i delatnosti, počevši od vizuelne umetnosti, preko izvođačke umetnosti, pa sve do alternativnih vidova umetnosti koji nastaju kao mešavina raznih umetničkih i drugih disciplina.

Korisnici Umetničkog centra su sa jedne strane umetnici - stvaraoci iz različitih oblasti umetničkog delovanja, samostalni autori ili autori koji pripadaju nekoj instituciji, dok sa druge strane ovu tipologiju konzumira i šira javnost - posetioci, poštovaoci umetnosti kao i polaznici raznih radionica, kurseva i predavanja koja se unutar organizacije centra odvijaju.

3.2. Struktura i organizacija prostora – nova funkcija

Pri projektovanju revitalizacije kompleksa nekadašnje fabrike, cilj je bio stvoriti strukturu otvorenu ka spoljašnjem prostoru, zadržavajući volumene objekata zatečenih na lokaciji uz dodavanje novih struktura od savremenih materijala i uz manje intervencije na samim fasadama. Kao rezultat toga osmišljena je ambijentalna celina sa dominantnom umetničko-kulturnom funkcijom koja uz razne dodatne sadržaje privlači veliki broj posetilaca. Dodatnu atraktivnost kompleksu, pored zadržanih objekata koji su uz veliko poštovanje istorijske, prostorne i ambijentalne vrednosti, revitalizovani i obnovljeni, predstavljaju i nova parterna rešenja spoljašnjeg prostora, osmišljeni mikroambijenti namenjeni okupljanju, opuštanju i kreativnom stvaranju.

Organizacija samih sadržaja u unutrašnjosti objekata oformljena je tako da zadovoljava održavanje raznih umetničkih praksi u vidu radionica, ateljea, kao i scenskih prostora. Ovakva organizacija omogućava održavanje konvencionalnih umetničkih radionica u ateljeima poput slikarskog, vajarskog, kao i ateljea namenjenog primenjenoj umetnosti, dok je sa druge strane velika pažnja posvećena i razvijanju nekonvencionalnih umetničkih praksi, stvaranjem raznih transformabilnih prostorija.

U spoljašnjem prostoru, u neposrednoj blizini pristupne ulice, formirano je gledalište sačinjeno od tribina za sedenje, bioskopskog platna na kalkanskom zidu postojećeg objekta kao i prapatnih elemenata parternog uređenja. Ova struktura je zamišljena kao element koji može funkcionisati nezavisno od sadržaja koji se odvijaju u unutrašnjosti umetničkog centra.

Iako se unutar kompleksa nalazi veliki broj srodnih ali u funkcionalnom smislu dosta različitih programa, oni su raspoređeni i usaglašeni tako da se razvijaju kao jedna celina. S obzirom da cela organizacija programa zavisi od posećenosti koja bi uticala na ekonomsku održivost celog projekta, neophodno je budući Umetnički centar posmatrati kao živ organizam koji se stalno menja u skladu sa tržištem i korisnicima, i ova karakteristika se nalazi u samoj srži koncepta revitalizacije.

Slika 3. Eksterijer kompleksa

3.3. Arhitektonsko rešenje revitalizovanog objekta

Kao glavna karakteristika u arhitektonskom oblikovanju budućeg Umetničkog centra nametnulo se očuvanje svih masa objekata zatečenih na lokaciji, uz naglašeno poštovanje istorijskog konteksta u kome su oni nastali. Zidovi od opeke, velike prozorske površine, materijalizacija i oblikovanje krovnih ravni u potpunosti su obnovljeni tako da reprezentuju nekadašnji način gradnje i jasno referišu na funkciju koja se na lokaciji originalno odvijala.

Zasebni objekti povezani su u celinu pomoću pasarela, spoljašnjih putanja u parteru, a posebno je tretiran međuprostor između dva glavna objekta u kome su organizovani prostori spoljašnjih radionica, mikroambijenti u zelenilu i bašta kafeterije.

Ovaj hibridni program, sačinjen od raznih funkcija i namena, zahteva odabir materijala koji ne bi narušavali originalnu ambijentalnost, i iziskuje dodatnu pažnju pri spajanju starih volumena sa novim strukturama.

Slika 4. Enterijer galerije

Spoljna obrada objekata zatečenih na lokaciji je postojeća opeka spoljašnjih zidova, do koje se došlo skidanjem gornjeg sloja fasade. Akcenat u spoljašnjoj obradi fasada je na dograđenim delovima objekta, koji se izvode u čeličnoj konstrukciji, obloženi staklenim panelima.

3.4. Značaj Umetničkog centra za zajednicu

Kao što je već istaknuto, osim velikog značaja koji Umetnički centar ima za lokalnu zajednicu, njene stanovnike najrazličitijih profila i u svim životnim dobima, ova tipologija se ističe kao veoma interesantna posetiocima koji u grad dolaze iz drugih razloga. Takođe, razni festivali, svečanosti koje promovišu i neguju kulturu, međunarodni skupovi, radionice, škole i kursevi koji se u okviru umetničkog centra organizuju, odličan su povod za priliv novih turista, što je za zajednicu od velikog značaja.

Slika 5. Umetnički centar kao socijalni i kulturni centar

4. ZAKLJUČAK

Iz postojećeg stanja zatečenog na lokaciji nekadašnjeg pogona fabrike „Albus” izveden je zaključak da je reinterpretacija i renovacija ovog prostora u funkcionalnom i vizuelnom smislu neophodna. Atraktivna lokacija u samom centralnom jezgru grada Novog Sada bila je poseban izazov za projektovanje i za uređenje enterijera ovog specifičnog hibridnog programa Umetničkog centra. Kako bi se postigao kvalitet rešenja, bilo je potrebno dobro promisliti sve funkcionalne procese koji bi se u budućoj tipologiji odvijali

Uvođenjem novih programa, poput umetničkih radionica i ateljea kako u zatvorenom, tako i na otvorenom prostoru, zatim scenskih prostora, punktova za socijalizaciju i opuštanje, projekat je dobio na raznolikosti i kvalitetu. Edukativna i pokretačka uloga ogleda se u tome što bi ovo bio jedan od pilot projekata na temu objedinjavanja svih umetničkih praksi i funkcija.

Ostali aspekti projekta poput ugostiteljske namene i delova objekata namenjenih scenskim aktivnostima, imaju zadatak da naglase socijalni karakter ovog javnog prostora.

5. LITERATURA

- [1] Anđelković, V.: „Industrijsko nasleđe Srbije 1803-1918 – Znaci moderniteta, Beograd, 2000.
- [2] Vaništa Lazarević, E.: Obnova gradova u novom milenijumu, Beograd, 2003.
- [3] Popov, D.: Novi Sad 1944 – 1964, Matica Srpska, Novi Sad, 1964.
- [4] Becher, B. i H.: Typologies of Industrial Buildings, Kembridž, Masačusets, 2004.
- [5] Cizler, J.: Aktiviranje napuštenih industrijskih objekata u gradovima: institucionalna ograničenja u Srbiji, Beograd, 2016.

Kratka biografija:

Ena Vorkapić rođena je u Novom Sadu 1994. godine. Master rad na Fakultetu Tehničkih Nauka iz oblasti Arhitektura – Dizajn enterijera odbranila je 2019. godine.
kontakt: vorkapice@yahoo.com